

Boekbesprekingen

Ph. J. Idenburg. *Theorie van het Onderwijsbeleid*. Groningen 1971, 270 pp.

Professor Idenburg heeft een in ons land unieke competentie en autoriteit verworven in een aantal tot het onderwijs behorende of er aan verwante terreinen. Hij is de erkende voorvechter van een verruiming van het blikveld van de onderwijskunde ver buiten de grenzen van de pedagogiek en van haar fundering in de empirie en in geïoriënteerd wetenschappelijk onderzoek. Het is geen toeval dat twee van de meest belangrijke instrumenten voor het voeren van onderwijsbeleid in ons land, t.w. de S.V.O. en de afdeling onderwijsstatistiek van het CBS, hun ontstaan aan hem te danken hebben. Het is evenmin een toeval – ook al moge dit zelfs veel ingewijden minder vanzelfsprekend lijken – dat Professor Idenburg de eerste en enige in Nederland gecreëerde leerstoel in de vergelijkende opvoedkunde bezet, één van de drie in Europa. Vergelijkende studie van andere onderwijssystemen is in de opvatting van de schrijver één van de groepen variabelen waarmee het onderwijsbeleid rekening moet houden.

In dit boek heeft Professor Idenburg de veelheid van factoren waarmee het onderwijsbeleid rekening moet houden geïdentificeerd en geordend in een 'Theorie van het Onderwijsbeleid'. Gezien de veelomvattendheid van het referentiekader dat hij aan het onderwijsbeleid stelt, is het construeren van deze theorie een gigantische taak. Ze bestrijkt een veelheid van terreinen en probleemgebieden die zich door hun complexe karakter of door de snelle veranderingen waaraan ze onderhevig zijn weinig lenen voor beknopte beschrijving.

Het wordt er allerminst gemakkelijker op als men behalve beknoptheid ook nog eenvoudige, toegankelijke taal wil spreken om aldus de zeer ruime lezerskring wie in Idenburg's opvatting het onderwijsbeleid aangaat daadwerkelijk te bereiken.

De vraag of het boek voldoet aan de bijna onmogelijke eisen die de schrijver zichzelf heeft gesteld moet m.i. met een volmondig 'ja' worden beant-

woord: de student, maar ook de 'leek', de beleidsman en de onderwijskundige vinden hier een 'handleiding' die geen afgesloten geheel is maar tot eigen denken stimuleert.

De door Professor Idenburg voorgestane onderwijspolitiek is gebaseerd op een grondige analyse van de feiten en krachten in de maatschappij. Hij beschouwt deze in Deel Een geschetste analyse als een kernstuk van de door hem voorgestane konstruktieve onderwijspolitiek, omdat ze dwingt, beslissingen te nemen met volle kennis van de maatschappelijke achtergronden en gevolgen.

Deel Twee ('Beginselen van Onderwijsbeleid') schetst de structuur van beleid, administratie, onderzoek en innovatie waarop een dergelijke vooruitziende politiek moet berusten. Professor Idenburg's visie op de relaties tussen deze diverse functies berust op de erkenning van de verscheidenheid in de maatschappij en op de afwijzing van elk strak ideologisch keurslijf. In de crisis die het onderwijsbeleid in alle ontwikkelde landen doormaakt zijn deze voorstellen voor het organiseren van een onderwijsbeleid dat tegelijkertijd doelmatig is én ideologische verscheidenheid erkent en een optimum aan inspraak waarborgt, meer dan welkom.

Het belang van Deel Drie ('Vergelijkende Opvoedkunde') is dat het aan een vak dat in veler ogen nog de vrijblijvende liefhebberij is van reislustige professoren en duidelijk en onmisbare functie toekent in nationaal en internationaal onderwijsbeleid. De vergelijkende onderwijskunde die schr. voorstaat is geen puur 'intellectuele' bezigheid. Ze is geëngageerd en legt mede de empirische grondslag voor het nationale onderwijsbeleid. Ze moet m.i. tevens de brug slaan tussen het werk van internationale organisaties en het nationale beleid en onderwijsbeheer. Deze tweede functie is in Deel Drie minder duidelijk gedefinieerd.

Een tot het uiterste beknopte 'Theorie van het Onderwijsbeleid' als ons hier geboden wordt heeft

onvermijdelijk sterke en zwakke kanten. Sommige hoofdstukken zoals dat over de 'Economie van het Onderwijs' en dat over de 'Bevolkingsfaktor' zijn meesterwerken van precisie en van visie. Andere, zoals die over 'Maatschappelijke veranderingen' en over 'Maatschappijkritiek' voldoen mij minder, maar ik betwijfel of iemand ter wereld in staat is in enkele bladzijden een sluitende analyse van deze onderwerpen te leveren. De beknoptheid van de tekst sluit het risico in, dat belangrijke dingen 'overlezen' worden. Zo b.v. de suggestie p. 27 dat het onderwijs in de technologie wel eens de lang gezochte brug zou kunnen slaan tussen algemeen en vakonderwijs. Een enkele keer lijken mij konklusies vatbaar voor her-

ziening, b.v. die over de waarde van de oriëntatieperiode (in Hfdst. 10).

Deze 'Theorie van het Onderwijsbeleid' is een uitdagend geschrift. Wie ernst wil maken met het opzetten van een onderwijsbeleid-met-visie (en derhalve met een strategie) en een eind wil maken aan wat Professor Idenburg in het verband van het onderzoek 'Snoepwinkelbeheer' heeft genoemd, vindt hier een uniek en konstruktief denkkader.

D. B. P. Kallen,
Centre for Educational Research
and Innovation, O.E.C.D., Paris.

Richard Palmer: *Starting School; a study in policies.* Univ. of London Press Ltd., London 1971 (ISBN 0340 080000).

De veelal wettelijke regelingen voor de intrede van jonge kinderen in het officiële schoolwezen zijn van groot belang voor de beoordeling van de aanvangselectiviteit van een schoolsysteem. In de meeste onderwijsstelsels gaat het reeds meteen bij schoolbegin mis. De toelatingsregelingen zijn afgestemd op ingeburgerde klassikale lespraktijken; gelijktijdige inscholing – bij voorkeur eenmaal per jaar – maakt niet alleen klassikale werkvormen mogelijk, doch lokt deze ook uit.

voor peuters en jonge kleuters, op de *pre-school provision for nursery education*, die merkwaardig genoeg dikwijls wel in lokaliteiten van het officiële schoolsysteem wordt gecreëerd.

In landen waar een periode van kleuteronderwijs voorafgaat aan het basisonderwijs wordt men zich meer en meer bewust dat discordante toelatingsregelingen tot aanzienlijke ongelijkheid van kansen op schoolsucces kunnen leiden. Net als in ons land kampt ook Engeland met dat probleem. Kinderen van ruwweg 4 tot 7 jaar gaan als gevolg van de traditionele toelatingsbepalingen niet even lang naar de *infant school*, en dit leidt tot opmerkelijke verschillen in schoolsucces in de *junior school*.

Centraal in het boek van Palmer staat de uiteenzetting van het zgn. *London Plan*, een op het eerste gezicht ingewikkeld en nogal gekunsteld samenstel van maatregelen, die in hun totaliteit tot een evenwichtiger verdeling van kansen op schoolsucces zouden moeten leiden. Een meer gelijkmatige dosering van de *length of schooling* wordt bereikt door introductie van part time voorzieningen voor de jongste kleuters. Palmer gaat uitvoerig in op de voor- en nadelen van diverse oplossingen en geeft zelfs verschillende berekeningen, waaruit een indruk kan worden verkregen van de kosten en overige consequenties (o.a. rekrutering en specifieke scholing van personeel) van invoering van het *London Plan*. Het komt me voor dat dit boekje om twee redenen aandacht verdient van Nederlandse zijde.

Het Plowden Committee heeft aan de problematiek van de *Summer-Born Children* uitvoerig aandacht geschonken, uiteraard in samenhang met vele andere vraagstukken op het gebied van de schoolopvoeding van kleuters en jonge schoolkinderen. Richard Palmer onderwerpt de voorstellen van het Plowden Report en de ondertussen in Engeland op gang gekomen experimenten (veelal initiatieven vanuit het onderwijs zelf, waar de lokale overheden positief op inspelen) aan een uitvoerige kritische analyse. Daarbij richt de auteur zich ook op de voorzieningen

In de eerste plaats is het onderwerp hoogst actueel, omdat de beslissing tot integratie van de onderwijswetgeving voor kleuter- en basisonderwijs een *up to date* antwoord eist op het punt van de toelating der kinderen. Een uitwijkmogelijkheid in de vorm van een verwijzing naar een nog onbekende A.M.v.B. (zoals in het 'Voorontwerp' van Grosheide is gedaan) is bij een ontwerp van een wet op geïntegreerd kleuter- en basisonderwijs niet goed denkbaar.

In de tweede plaats is het thema van betekenis,

omdat bij de recente behandeling van de Onderwijsbegroting 1972 door de Tweede Kamer der Staten-Generaal een motie is aangenomen waarin de bewindslieden worden uitgenodigd experimenten te starten met vervroeging van de toelating tot kleuterscholen. Daarbij gaan de gedachten uit naar een minimumleeftijd van 3 jaar. Een gedegen oriëntatie in de ervaringen, die in Engeland zijn opgedaan (met name waar het gaat om part-time opvang van jonge kleuters in *play groups* e.d.) zou ons voor veel onnodig geëxperimenteer kunnen behoeden.

Ook al ben ik zelf niet zo optimistisch over het effect van zeer gedifferentieerde toelatingsregelingen

indien niet tegelijkertijd enkele andere verstrekkende flexibiliserende maatregelen worden doorgevoerd – het boekje van Palmer kan juist voor een bezinning op het beperkte gebied van de externe educatieve structuur van het kleuter- en aanvankelijk basis-onderwijs goede aanknopingspunten bieden. *Starting School* wordt ingeleid door Lady Plowden en een van haar uitspraken typeert ook de grond-idee van Palmers interesse voor de interne organisatie van het schoolonderwijs: 'A change in organisation by itself cannot alter attitudes, but it can make new thinking easier.'

K. Doornbos

Helmut Heiland *Emanzipation und Autorität*, Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 1971

Heiland behandelt eerst een aantal modellen van autoriteitsopvoeding, daarna enkele theorieën ten aanzien van de veranderingen in de pedagogische autoriteit, vervolgens komen egalitaire modellen in de school en tenslotte de kijk van de leerlingen op de gezagscrisis. Hij geeft van alles een goed overzicht, waarbij schrijvers als Lichtenstein en Strohal, opvattingen van Neill en verschillende sociologische theorieën objectief en zakelijk worden weergegeven. Het boek is daarom mede door de beknopte maar goede literatuurlijst uitstekend geschikt als eerste inleiding in het vraagstuk en als opwekking om de discussie verder voort te zetten. In tegenstelling tot de Angelsaksische literatuur zien de Duitse schrijvers – ook Lichtenstein – de wijzigingen in de cultuur vooral als verval en niet als gewoon verandering. Ze spreken dan ook bij het gezin van functieverlies, zoals ze overal 'Abbau' constateren: bij het gezag van de vader, de leraar en de hiërarchische structuren. Men kan hier met zijn waarderingsoordeel beide kanten op, het Angelsaksische standpunt lijkt me voor de pedagogiek overigens het meest vruchtbaar. Wel wordt duidelijk – niet het minst door wat de leerlingen zelf denken – dat met de overgang van

een hiërarchie van personen naar die van instituties en het daarmee toekennen van 'inspraak' aan allerlei groepen, de problemen niet zijn opgelost. Zie hiervoor o.m. het bekende boek van H. J. Haug en H. Maessen *Was wollen die Schüler?* 1969.

M.i. zijn de problemen alleen maar verplaatst en is het geheel er mogelijk zelfs niet beter op geworden. Het zou het bestek van deze recensie echter ver overschrijden als ik dit uitvoerig, ook historisch (er zijn o.m. 18e eeuwse parallellen) zou gaan toelichten. Slechts dit: wat de leerlingen van hun ouders, leraren en andere gezagsdragers verlangen, is dat ze persoonlijk en serieus worden genomen, dat er een direct contact van mens tot mens bestaat. Wat hen minder interesseert (met uitzondering van een aantal politieke activisten) is vertegenwoordiging in alle geledingen *als zodanig*. Ook dit blijkt uit talrijke onderzoekingen onder de leerlingen zelf, het allerweten verlopen van de 'democratisering' en het algemene gevoel van teleurstelling. Een verdergaande discussie zal o.a. aan dit punt aandacht moeten schenken.

N. F. Noordam

Erich E. Geissler, *Erziehungsmittel*. Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn, Obb. 1969, 3. Auflage.

Het land, waarin de ontwikkeling van theoretische verdieping van het opvoedingswetenschappelijke denken een kans krijgt, is Duitsland. De geringe confrontatie met een wetenschappelijke literatuur, die nauwelijks enige doordenking van deze aard kent, belet een discussie, die wij nu juist zo graag zouden zien. De 'tolerante' opvoeding o.a. door

Spock gepropageerd en na ruim twintig jaren weer betreurd – een zelfkritiek, die hij niet geschroomd heeft voor de t.v. uit te spreken – is maar één voorbeeld van een omstreken gebied, waar weinig grondig en geordend denken tot de gebruiken hoort. Maar dichter bij huis en theoretisch niet zo dilettantisch als dat van Spock, zelfs: helemaal niet eenvoudig en

goedkoop, is het werk dat b.v. R. S. Peters nu net precies aan dit begripsgebied heeft gewijd sedert het begin der vijftiger jaren. Want Geissler stelt 'Autorität' en 'Gehorsam' voorop onder de 'Grundlagen der Erziehungsmittel', waarop dan de 'direkte Erziehungsmittel' gebouwd zijn ('Lob', 'Tadel' e.derg.). Daarnaast staan dan de 'indirekte Erziehungsmittel' (spel, arbeid, wedijver). Geissler ziet zeer wel, dat in onze tijd een begrip als 'autoritair' in discussie is, maar de confrontatie met Peters missen wij. En dit te sterker, omdat Peters de relatie met 'democracy' en 'punishment' geenszins ontwijkt, terwijl bij Dewey de school als een 'democratic society' uiteraard geheel op de voorgrond komt. – In een monografie als de onderhavige had dit ter discussie moeten staan. – Als dit een maal gezegd is, hoeft men zich over een op zichzelf rijke literatuur als de Franse niet bezorgd te maken: het kind is er nog niet geboren in de anthropologie; de opvoedingswetenschap is dus nog fundamenteel naïef – enkele uitzonderingen daargelaten. Overweegt men dit, dan kan men Geisslers beperkingen weer plaatsen en

neigt men er zeker niet toe hem naar een zo schatrijke wijsgerige, ethische of anthropologische literatuur te verwijzen. Kinderen worden dus naïef geboren, bij filosofen en bij talloze researchers – of: men komt denkers als Geissler tegen . . . maar van hen verlangt men dan in een speciale monografie wel de doorbreking van het eigen taalgebied naar een taal toe die nu niet zó onbekend is.

In de analyse van pedagogische begrippen als b.v. 'Lob' komt Geissler wel tot een eerste fenomenologische benadering. Hij staat in deze monografie echter altijd nog voor een te groot en te samengesteld gebied om de grondige fenomenologische analyse te leveren, die wij stap-voor-stap nodig hebben om – vervolgens – tot een verbeterde begripssystematisering te komen, waarmee we het voorlopig konden doen. Er is dus een stap vooruit gemaakt, maar wij hebben èn t.a.v. de documentatie en discussie èn t.a.v. de methodische grondlegging nog belangrijke wensen. Het boek blijft nu een inleidende discussie-tekst.

M. J. Langeveld

Friedrich W. Kron, *Theorie des erzieherischen Verhältnisses*. Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn, 1971.

Het zou belangwekkend zijn deze auteur in discussie te zien met prof. Stellwag, die immers kort geleden de begrippen 'situatie' en 'relatie' tot onderwerp van een monografie gemaakt heeft. Hoewel de documentatie in de beide monografieën uiteraard tendele dezelfde is, zal men toch constateren, dat Stellwag aanmerkelijk zorgvuldiger ingaat op de bijdrage van auteurs die Kron zeer wel ter beschikking stonden, maar die hij geheel en ten onrechte buiten beschouwing laat. B.v. Derbolav, Klafki, Litt.

Weinig komt er uit het historische deel (p. 67–111) dat niet reeds ten volle bekend is. Het blijft wijsgerig, zonder anthropologisch of fenomenologisch zijn relevantie te tonen op pedagogisch terrein. Dit is te treffender, omdat Kron wel degelijk het 'erzieherische Verhältnis' weet te onderscheiden van de 'pädagogische Bezug'. De eerste, meer omvattende term vindt

bij Kron zijn wezenlijke betekenis in de 'gemeinsam gestaltete Wirklichkeit', waarbij dan blijkt, dat deze 'werkelijkheid' de personaliteit is, die van kind tot volwassene wordt. Aan een korte anthropologische analyse van deze begrippen worden interessante maar onvoldoende uitgewerkte onderscheidingen ontwikkeld (b.v. Selbstverwirklichung, Kindgemässheit); tezeer is de filosofie aangeboden en te weinig fenomenologisch, resp. empirisch voorbereid. Een korte analyse van Buber leidt, evenals in het werk van E. E. Geissler tot het begrip 'autoriteit'. Het boek van Kron is een opzet en een voorlopige uitwerking, die als discussie-tekst dienen kan. Er op voortwerken vereist echter zeer veel eigen en nieuwe analyse zowel als uitwerking.

M. J. Langeveld